

ΔΗΜΟΣΙΑ ΑΓΑΘΑ

Με την ευκαιρία της σημερινής μας συνάντησης, την οποία χαρακτηρίζει το κοινό μας ενδιαφέρον και η κοινή μας έγνοια για την πολιτισμική μας κληρονομιά, η οποία αποτελεί ένα κατεξοχήν **δημόσιο** αγαθό, θα ήθελα να διατυπώσω κάποιες σκέψεις σχετικά με την έννοια γενικά του δημόσιου αγαθού και των συλλογικών και ατομικών υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτήν για την προστασία του.

Η λέξη *δημόσιον* αντιπροσωπεύει μια κατεξοχήν δημοκρατική έννοια. Σημαίνει αυτό που ανήκει στον δήμο, δηλαδή στο λαό. Η αρχαία λέξη *δήμος* ή *δάμος* στα δωρικά, που εμφανίζεται ήδη από τον Όμηρο, παράχθηκε από το ρήμα *δαίω*, που σημαίνει διαιρώ, διαμοιράζω, και αρχικά σήμαινε τις επιμέρους κοινότητες, άρα τον απλό λαό.

Το *δημόσιον* είναι λοιπόν μια κατεξοχήν δημοκρατική έννοια. Ας δούμε επομένως πρώτα, πως γινόταν αντιληπτό και πως εφαρμόζονταν το δημόσιο στην αρχαία Ελλάδα, η οποία και γέννησε τη δημοκρατία: Στην αρχαία πόλη ο κάθε πολίτης αποτελούσε ένα από τα πολλά κύτταρα της πόλης. Ένοιωθε ότι ανήκε οργανικά στο σύνολο των πολιτών και ότι το συμφέρον του ήταν το κοινό συμφέρον της πόλης. Αυτό σήμαινε *πολίτης*. Πολίτης δεν ήταν εκείνος που κατοικούσε στην πόλη, αλλά αυτός που αποτελούσε οργανικό μέλος μιας ζωντανής συντεταγμένης κοινωνίας. Και ο ιδανικός πολίτης ήταν εκείνος που είχε και απολάμβανε το δικαίωμα στη χρήση των δημοσίων αγαθών, από την ελευθερία μέχρι την παιδεία και τον πλούτο της πόλης, αλλά συγχρόνως αναγνώριζε και πραγματοποιούσε την υποχρέωση να συμβάλλει με όλες του τις δυνάμεις στην προστασία και την ανάπτυξη αυτών των αγαθών. Είναι πολύ χαρακτηριστικά τα λόγια που βάζει σχετικά ο Λουκιανός στο στόμα του Σόλωνα: *Άκουσε τις απόψεις μας για την πόλη και τους πολίτες. Πόλη εμείς δεν θεωρούμε τα οικοδομήματα, όπως για παράδειγμα τα τείχη, τα ιερά και τους νεωσοίκους. Αυτά αποτελούν ένα είδος σώματος ..., για να δέχονται και να προστατεύουν τους πολίτες. Όλο το βάρος το δίνουμε στους πολίτες, γιατί αυτοί είναι που γεμίζουν την πόλη, σχεδιάζουν και εκτελούν το κάθε τι και την προστατεύουν, όπως περίπου δηλαδή είναι για καθένα από μας η ψυχή.*

Το πιο χαρακτηριστικό δείγμα συμβολής του αρχαίου πολίτη στην παραγωγή και προστασία δημόσιου αγαθού είναι οι *λειτουργίες* που διαμόρφωσε το δημοκρατικό πολίτευμα της αρχαίας Αθήνας, δηλαδή η ανάληψη από πλούσιους πολίτες – ιδιώτες θα λέγαμε σήμερα – των δαπανών για τη συντήρηση πολεμικών πλοίων, για δημόσιες αποστολές, για την παράθεση κοινών γευμάτων και για δραστηριότητες πολιτισμού, όπως η εκπαίδευση στα γυμνάσια και η συγκρότηση χορών για το θέατρο, απ' όπου παράγεται και η λέξη *χορηγία*. Ίσως κακώς η σημερινή χορηγία, γλωσσικά τουλάχιστον, παραπέμπει μόνο στο τελευταίο αυτό είδος της αρχαίας λειτουργίας. Ο όρος *λειτουργία* θα ταίριαζε πολύ περισσότερο στο εύρος και τον χαρακτήρα της σημερινής χορηγίας. Γιατί παράγεται αφ' ενός από τη λέξη *λαός*, ιων. *λεώς* και επίθετο *λείτος-λείτος*, δηλαδή ο ανήκων στο λαό, ο δημόσιος, και αφετέρου από τη λέξη *έργον*. Δηλαδή όλη μαζί η λέξη σημαίνει την παραγωγή *έργου ωφέλιμου για το λαό, δημόσιου έργου*. Πρέπει να σημειωθεί ότι η λειτουργία απέφερε στην αρχαία πόλη ηθικά κυρίως ωφέλη σ' αυτόν που την προσέφερε. Τα πολλά χορηγικά μνημεία που σώζονται δείχνουν την δημόσια προβολή τέτοιων πράξεων και οι ανάλογες τιμητικές επιγραφές δείχνουν την κοινωνική εκτίμηση, την αποδοχή και την ευγνώμονα αναγνώριση της προσφοράς των λειτουργών. Αργότερα, στα κλασικά όμως ακόμη χρόνια, εφαρμόστηκε ένας παρόμοιος θεσμός, των *επιδόσεων*, δηλαδή η εθελοντική προσφορά δωρεών από πλούσιους, οι οποίοι ανταμείβονταν γι' αυτές επίσης με τιμητικά ψηφίσματα.

Η χορηγία με τη γενική της έννοια της εξυπηρέτησης του δημόσιου αγαθού επιβίωσε – αν και χωρίς θεσμική υποστήριξη – και ασκήθηκε στο πλαίσιο των εκάστοτε πολιτικών, κοινωνικών και ιδεολογικών

δομών και στο Βυζάντιο και στην Τουρκοκρατία. Άρχοντες, ιερωμένοι, πλούσιοι έμποροι, οικογένειες αλλά και συντεχνίες προώθησαν τη θρησκευτική αρχιτεκτονική κτίζοντας ναούς, χρηματοδότησαν τη ζωγραφική διακοσμώντας τους, και αγόρασαν και έσωσαν ή χρηματοδότησαν την παραγωγή πολύτιμων παλαιών χειρογράφων. Και εδώ η ιδιωτική δωρεά διατήρησε άθικτη την έννοια της παραγωγής έργου ωφέλιμου για το λαό, παραγωγής ή προστασίας δημόσιου αγαθού. Οι ευεργέτες, όπως χαρακτηριστικά λεγόταν για τους Ηπειρώτες δωρητές, διέθεταν το «κοινόν θησαύρισμα του Γένους». Ο δωρητής πρόβαλλε συχνά με προσωπογραφία ή με επιγραφή την πράξη του και κέρδιζε την κοινωνική εκτίμηση, όπως φαίνεται από τους χαρακτηρισμούς που του αποδίδονταν σε αναμνηστικά κείμενα.

Παραλείπω τους μεγάλους ευεργέτες του πρώιμου νεοελληνικού κράτους (Βαλλιάνοι, Δομπόλης, Σίνας κ.ά.), για να καταλήξω στη σύγχρονη εποχή, κατά την οποία η χορηγία από ιδιώτες έχει πάλι θεσμοθετηθεί στην Ελλάδα με νόμο (3525/ 2007). Η εξέλιξη αυτή, όσο κι' αν ο νόμος περιλαμβάνει και δυσλειτουργικές ρυθμίσεις, στη γενική της θεώρηση βασίζεται στην ίδια αντίληψη του δικαιώματος του πολίτη στα δημόσια αγαθά και του χρέους του για τη διαχείρισή τους, που συνέλαβε η αρχαία δημοκρατία και που επικρατεί πλέον διεθνώς, όπως παραδείγματος χάριν εκφράζεται στην επικυρωμένη και από την Ελλάδα Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων της UNESCO, όπου διαβάζουμε (άρθ.11): *Τα Μέρη αναγνωρίζουν το θεμελιώδη ρόλο της κοινωνίας των πολιτών στην προστασία και στην προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων. Τα Μέρη ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στις προσπάθειες τους, για να επιτευχθούν οι στόχοι της παρούσας Σύμβασης.*

Ήδη το αναθεωρημένο το 2008 Σύνταγμα της Δημοκρατίας μας στο άρθρο 24 τονίζει: «**Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός**». Ο ισχύων Νόμος (3028/2002, άρθ. 3) «*Για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς*» επισημαίνει ότι «*η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας συνίσταται*» - εκτός των άλλων - και «στην ευαισθητοποίηση των πολιτών». Και στην αιτιολογική έκθεση για τον Νόμο περί χορηγιών διαβάζουμε: «*Με την προώθηση του θεσμού της πολιτιστικής χορηγίας ... αναδεικνύεται η στενότερη συνεργασία των πολιτών και των επιχειρήσεων με τους πολιτιστικούς φορείς. ... Η πολιτιστική χορηγία αποτελεί ένα είδος κοινωνικής ανταπόδοσης του χορηγού προς την κοινωνία μέσα στην οποία δραστηριοποιείται και ως εκ τούτου βελτιώνει τη δημόσια εικόνα του. Από την άλλη πλευρά οι πολιτιστικοί φορείς κερδίζουν μια ακόμη πηγή χρηματοδότησης, αλλά και περισσότερη ανεξαρτησία, καθόσον με τις χορηγίες πιθανόν να διευκολύνονται δράσεις, οι οποίες δεν θα μπορούσαν να υποστηριχθούν, όταν η κρατική επιχορήγηση αποτελεί τη μοναδική πηγή χρηματοδότησής τους*».

Βλέπουμε λοιπόν ότι τα δημόσια αγαθά, και επομένως και τα πολιτιστικά, δεν είναι απλώς κρατικά, όπως ίσως θα τα παρερμήνευε κανείς με μια συνηθισμένη ταύτιση Δημοσίου και Κράτους, αλλά είναι ακριβώς δημόσια, με την έννοια που είδαμε ότι διατρέχει απ' αρχής μέχρι σήμερα τη δημοκρατική, θεσμοθετημένη ή μη, σκέψη και πράξη, αυτή δηλαδή του προσωπικού δικαιώματος του πολίτη στο, και του χρέους προς το δημόσιο αγαθό. Αυτός που θεωρεί καθήκον του ότι εκτός από τη χρήση και τη βίωση του δημόσιου αγαθού έχει και το χρέος να συμβάλει ανάλογα με τις δυνατότητές του, ατομικά ή συλλογικά, στην προστασία και την προαγωγή αυτού του αγαθού θα είναι πάντοτε ο ιδανικός πολίτης.

Β. Λαμπρινουδάκης,
Πύλος, 18.4.2015